

บทความวิชาการ

ภูมิทัศน์แห่งความกลัวหลังเหตุการณ์ 9/11: การวิเคราะห์ ความรุนแรงเชิงโครงสร้างผ่านกรอบสันติวิธีวิพากษ์

ธนา มณีพฤษย์¹ ชาคริต ยิปพิกุล²

(Received: July 25, 2025; Revised: October 11, 2025; Accepted: December 19, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์การตอบสนองของสหรัฐอเมริกาต่อเหตุการณ์ 9/11 ผ่านกรอบแนวคิดสันติวิธีวิพากษ์ โดยเน้นการพิจารณาความรุนแรงในระดับโครงสร้าง วาทกรรม และอัตลักษณ์ทางการเมือง การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยการวิเคราะห์วาทกรรม และการวิเคราะห์เอกสารนโยบาย วาทกรรมทางการเมือง และถ้อยแถลงของผู้นำรัฐสหรัฐฯ ภายหลังเหตุการณ์ 9/11 พบว่า 1) การตอบโต้ของรัฐในนาม “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย” กลายเป็นการผลิตซ้ำความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ทั้งผ่านการออกกฎหมายที่ลดทอนสิทธิเสรีภาพ 2) การสร้างวาทกรรมที่ทำให้ความกลัวกลายเป็นเครื่องมือในการขยายอำนาจรัฐอย่างถาวร รัฐได้จัดวางอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมให้กลายเป็น “ผู้ต้องสงสัยถาวร” ผ่านการสร้างเชื่อมโยงระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และความเสี่ยง ส่งผลให้การเป็นมุสลิมถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามโดยอัตโนมัติ ไม่ว่าจะมีความผิดจริงหรือไม่ก็ตาม 3) แนวทางสันติวิธีกลับไม่ปรากฏในเชิงนโยบายและถูกลดทอนออกจากพื้นที่สาธารณะอย่างสิ้นเชิง ทั้งที่เป็นช่วงเวลาซึ่งควรเปิดพื้นที่ให้กับจินตนาการทางเลือกอื่นนอกเหนือจากการใช้กำลัง ข้อค้นพบสำคัญของบทความนี้คือ การตอบสนองหลังเหตุการณ์ 9/11 มิได้เป็นเพียงปฏิบัติการด้าน

¹ อาจารย์ คณะสหวิทยาการและการประกอบการ มหาวิทยาลัยทักษิณ Email: tana.m@tsu.ac.th

² อาจารย์ คณะสหวิทยาการและการประกอบการ มหาวิทยาลัยทักษิณ Email: chakrit.yip@gmail.com (Corresponding Author)

ความมั่นคงเท่านั้น หากแต่เป็นการทำให้ “ความเป็นไปได้ของสันติภาพ” หายไปจากระบบความคิดของรัฐและสังคม สันติวิธีจึงไม่ใช่เพียงทางเลือกทางจริยธรรม แต่คือการท้าทายโครงสร้างอำนาจที่ทำให้การใช้ความรุนแรงกลายเป็นเรื่องที่ “คิดได้เพียงอย่างเดียว” ในโลกที่เต็มไปด้วยความกลัว

คำสำคัญ: เหตุการณ์ 9/11 ความกลัว ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง
สันติวิธีวิพากษ์ อัตลักษณ์ทางการเมือง

Academic Article

The Landscape of Fear after 9/11 Attack: Understanding Structural Violence through a Critical Peace Analysis

Tana Maneepruk¹ Chakrit Yippikun²

Abstract

This article aims to analyze the United States' response to the 9/11 attacks through the framework of critical nonviolence, with a focus on structural violence, political discourse, and identity politics. This study employs qualitative methodology and draws on discourse analysis, policy document analysis, political rhetoric, and official statements by the U.S. government leaders in the aftermath of 9/11. The findings include: 1) The state's response under the banner of the "War on Terror" reproduced structural violence, particularly through legislation that eroded civil liberties; 2) Fear was strategically constructed as a political instrument to expand and entrench state power, so Muslim identity was framed as inherently threatening, with religion, culture, and perceived risk combined to produce Muslims as "permanent suspects," regardless of actual behavior; and 3) Nonviolent alternatives were conspicuously absent from official policy and systematically

¹ Lecturer, Faculty of Multidisciplinary Sciences and Entrepreneurship, Thaksin University
Email: tana.m@tsu.ac.th

² Lecturer, Faculty of Multidisciplinary Sciences and Entrepreneurship, Thaksin University
Email: chakrit.yip@gmail.com (Corresponding Author)

excluded from public discourse, despite the fact that the post-9/11 period was a moment that called for a plurality of approaches beyond the use of force. The article concludes that the state's post-9/11 response constituted more than a security strategy; it represented the erasure of peace as a conceivable option within state logic and public imagination. Nonviolence, therefore, is not merely a moral alternative but a direct challenge to the structural power that renders violence the only thinkable response in a world governed by fear.

Keywords: 9/11 Attack, Fear, Structural Violence, Critical Nonviolence, Political Identity

บทนำ

เหตุการณ์วินาศกรรมเมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 หรือที่รู้จักกันในชื่อ “เหตุการณ์สิบเอ็ดกันยา” (9/11) ถือเป็นหนึ่งในโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์สหรัฐอเมริกา เมื่อผู้ก่อการร้ายกลุ่มอัลกออิดะห์ (Al-Qaeda) ปฏิบัติการจี้เครื่องบินพาณิชย์ 4 ลำ พุ่งชนอาคารสำคัญในสหรัฐฯ ได้แก่ ตึกแฝดเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์ในนครนิวยอร์กและอาคารเพนตากอน กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. เหตุการณ์ดังกล่าวคร่าชีวิตผู้คนเกือบสามพันคนและสร้างความสะเทือนใจไปทั่วโลก รัฐบาลสหรัฐฯ ภายใต้การนำของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช (George W. Bush) ตอบโต้ด้วยการประกาศ “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย” (War on Terror) ซึ่งนำไปสู่การรุกรานอัฟกานิสถานในปีเดียวกัน และต่อมาในปี ค.ศ. 2003 การบุกอิรักโดยอ้างว่า ซัดดัม ฮุสเซน ครอบครองอาวุธทำลายล้างสูง (Weapons of Mass Destruction; WMD) แม้ภายหลังจะไม่พบหลักฐานยืนยันก็ตาม

เหตุการณ์เหล่านี้ไม่เพียงเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางการเมืองโลก แต่ยังส่งผลให้ “ความกลัว” กลายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการสร้างความชอบธรรมทางอำนาจและความมั่นคง ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในประวัติศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศ โดยส่งผลสะท้อนต่อยุทธศาสตร์ความมั่นคงของรัฐบาลอย่างสหรัฐอเมริกาในระดับที่ลึกซึ้งและยาวนาน ไม่เพียงในมิติการทหาร หากแต่ยังรวมถึงโครงสร้างอำนาจภายในรัฐ การออกแบบนโยบายต่างประเทศ และการก่อรูปของวาทกรรมเกี่ยวกับความมั่นคงในสังคมโลกยุคหลังสงครามเย็น (Jackson, 2005)

ในเชิงยุทธศาสตร์ การตอบสนองของรัฐบาลสหรัฐอเมริกาหลังเหตุการณ์ 9/11 ถูกกำหนดผ่านนโยบายที่เรียกว่า “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย” (War on Terror) ซึ่งอ้างความชอบธรรมในนามของการปกป้องเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน และประชาธิปไตย แต่ในทางปฏิบัติ กลับเปิดทางให้เกิดการใช้อำนาจรัฐในลักษณะที่ลิดรอนสิทธิของพลเมืองภายในประเทศ เช่น การผ่านกฎหมาย Patriot Act ที่ขยายอำนาจในการสอดส่องและควบคุมประชาชน และในระดับระหว่างประเทศ การแทรกแซงทางทหารในอัฟกานิสถานและอิรัก

กลายเป็นการขยายอำนาจแบบจักรวรรดินิยมภายใต้หน้ากากของภารกิจ
ศีลธรรม (Butler, 2004)

หลังจากเหตุการณ์ 9/11 รัฐบาลสหรัฐอเมริกาได้ดำเนินมาตรการตอบ
โต้ทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ในเชิงยุทธการทางทหาร
ประธานาธิบดี จอร์จ ดับเบิลยู. บุช ประกาศ “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย”
(War on Terror) โดยเริ่มต้นจากการรุกรานอัฟกานิสถานเมื่อเดือนตุลาคม
ค.ศ. 2001 ภายใต้ปฏิบัติการ Operation Enduring Freedom เพื่อโค่นล้ม
ระบอบตาลีบันที่ให้ที่พักพิงแก่กลุ่ม อัลกออิดะห์ (Al-Qaeda) ต่อมาในปี
ค.ศ. 2003 สหรัฐฯ ขยายปฏิบัติการเข้าสู่อิรัก โดยอ้างว่ารัฐบาล ซัดดัม ฮุสเซน
ครอบครองอาวุธทำลายล้างสูง ซึ่งภายหลังถูกเปิดเผยว่าไม่มีหลักฐานยืนยัน
(Chomsky, 2002) ในมิติความมั่นคงภายใน รัฐบาลได้ตรา USA PATRIOT Act
2001 เพื่อเพิ่มอำนาจการสอดแนม ควบคุมตัว และสอบสวนผู้ต้องสงสัย
การก่อการร้าย รวมถึงจัดตั้ง Department of Homeland Security (2002)
เป็นหน่วยงานกำกับดูแลความปลอดภัยภายในประเทศโดยเฉพาะ นโยบาย
เหล่านี้สะท้อนการตอบโต้ที่ผสมผสานระหว่างปฏิบัติการทางทหารกับการขยาย
อำนาจรัฐ ซึ่งได้สร้างผลกระทบเชิงโครงสร้างต่อสิทธิเสรีภาพของพลเมืองใน
ระยะยาว (Greenwald, 2014)

บทความนี้เสนอว่า การศึกษาผลกระทบของเหตุการณ์ 9/11 ควรขยับ
ออกจากกรอบการมองแบบรัฐนิยม (Statist Approach) และก้าวเข้าสู่การ
วิเคราะห์ด้วยสายตาของ สันติวิธีวิพากษ์ (Critical Nonviolence) ซึ่งเน้นการ
มองความรุนแรงในมิติที่ลึกกว่าการกระทำทางกายภาพ นั่นคือความรุนแรงที่ฝัง
อยู่ในโครงสร้าง วาทกรรม และอำนาจทางวัฒนธรรม ในแง่นี้ การกระทำตอบโต้
ของสหรัฐฯ เองก็สามารถถูกวิเคราะห์ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ “ความรุนแรงเชิง
โครงสร้าง” ที่แม้ไม่ปรากฏเป็นการสังหารโดยตรง แต่ส่งผลยืดเยื้อต่อการกดทับ
ความหวาดกลัว อคติ และการทำลายสิทธิของกลุ่มคนที่ถูกจัดวางให้อยู่ใน
สถานะอื่น (The Other)

ในทัศนะของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2549) ความรุนแรงไม่ใช่เพียงการ
ใช้อาวุธหรือกำลัง แต่คือกระบวนการที่ทำให้ชีวิตมนุษย์ต้องตกอยู่ในสภาพที่

ไร้ศักดิ์ศรี หรือหมดความสามารถในการกำหนดตนเอง ซึ่งอาจเกิดจากการบังคับ การนิยาม การตีตรา และการทำให้คนไม่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของตนเองได้ ความรุนแรงในลักษณะนี้เรียกว่า “อาวุธมีชีวิต” ซึ่งยังคงส่งผลให้เกิดความเสียหายแม้ในช่วงเวลาที่สงครามยุติไปแล้ว

การตอบโต้ในเหตุการณ์ 9/11 จึงควรถูกพิจารณาใหม่ว่าไม่ได้เป็นเพียงปฏิบัติการของรัฐต่อการก่อการร้าย แต่เป็นการผลิต “ภูมิทัศน์แห่งความกลัว” (Landscape of Fear) ซึ่งทำให้ประชาชนยอมจำนนต่อความรุนแรงที่รัฐใช้อย่างรู้ตัวหรือไม่รู้ตัว ผ่านกลไกของวาทกรรมความมั่นคงและความชอบธรรม (Foucault, 2003) ภูมิทัศน์เช่นนี้มีพลังในการจัดระเบียบความคิดของผู้คนให้เห็นว่า การจับกุมไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรม หรือการแทรกแซงทางทหาร คือสิ่งที่จำเป็นและถูกต้อง

จุดมุ่งหมายของบทความนี้ คือการเปิดพื้นที่ความคิดทางเลือกผ่านแนวทางของ สันติวิธีวิพากษ์ ซึ่งมีได้หมายถึงการไม่ใช้ความรุนแรงอย่างผิวเผิน แต่คือการท้าทายโครงสร้างที่รองรับความรุนแรง และการสร้างจินตนาการสันติที่เป็นไปได้ในโลกที่เต็มไปด้วยความกลัว ภายใต้สมมุติฐานว่า หากไม่สามารถเข้าใจความรุนแรงในระดับโครงสร้างและสัญลักษณ์ได้ การแสวงหาสันติภาพก็จะมีวันเป็นไปได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อวิเคราะห์การตอบสนองของสหรัฐอเมริกาหลังเหตุการณ์ 9/11 ผ่านกรอบแนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างและสันติวิธีวิพากษ์
2. เพื่อศึกษาบทบาทของ “ภูมิทัศน์แห่งความกลัว” ในฐานะเครื่องมือของรัฐในการผลิตความชอบธรรมให้กับการใช้ความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อม

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษานี้วางอยู่บนฐานองค์ความรู้สำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) วรรณกรรมว่าด้วยความรุนแรงเชิงโครงสร้างและสันติวิธี 2) วรรณกรรมด้าน

วาทกรรมความมั่นคงและการผลิตความกลัว และ 3) วรรณกรรมวิเคราะห์กรณี 9/11 และผลกระทบเชิงโครงสร้าง

1. ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และสันติวิธีวิพากษ์ (Structural Violence and Critical Nonviolence)

การทำความเข้าใจความรุนแรงในมิติเชิงลึก จำเป็นต้องพ้นจากการจำกัดนิยามไว้เพียงแค่พฤติกรรมก้าวร้าวหรือการใช้กำลังทางกายภาพ ในทัศนะของ Johan Galtung (1969) ความรุนแรงที่แท้จริงในโลกสมัยใหม่มักไม่ได้แสดงออกอย่างโจ่งแจ้ง แต่คงฝังอยู่ในโครงสร้างทางสังคมที่สร้างความเหลื่อมล้ำ อคติ และการกีดกันทางโอกาส Galtung เสนอแนวคิด “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (Structural Violence) เพื่ออธิบายถึงสภาพการณ์ที่บุคคลหรือกลุ่มคนไม่สามารถเข้าถึงสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี เช่น ระบบการศึกษา การรักษาพยาบาล ทรัพยากรพื้นฐาน หรือความยุติธรรมทางกฎหมาย แม้จะไม่มีผู้กระทำโดยตรง แต่ผลกระทบกลับรุนแรงและยืดเยื้อพอๆ กับการใช้อาวุธในสงคราม

ในมุมมองนี้ ความรุนแรงไม่ใช่แค่การกระทำ (Acts of Violence) แต่ยังเป็นสภาพของความสัมพันธ์ ที่ออกแบบไว้แล้วในโครงสร้างทางอำนาจ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ หรือระเบียบวาทกรรมที่กดทับความเป็นมนุษย์ ซึ่งทำให้ผู้คนบางกลุ่มถูกทำให้เปราะบางอย่างเป็นระบบ (Farmer, 2005)

แนวคิดดังกล่าวได้รับการต่อยอดในบริบทไทยโดย ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2549) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความรุนแรงไม่จำเป็นต้องมาในรูปของกระสุนหรือระเบิดเท่านั้น หากแต่สามารถคงอยู่ในรูปแบบที่ลึกซึ้งกว่า เช่น การตีตรา การทำให้เย็บเสียน หรือการสร้างความชอบธรรมให้กับความอยุติธรรมผ่านระบบกฎหมาย หรือศีลธรรมทางสังคม เขาเรียกสิ่งนี้ว่า “อาวุธมีชีวิต” (A Weapon with a Life of Its Own) ซึ่งเป็นการอุปมาเปรียบเทียบ เพื่ออธิบายว่า แม้สงครามจะสิ้นสุดลง แต่อำนาจของความรุนแรงยังสามารถเคลื่อนไหวได้ภายในโครงสร้างความคิด และวัฒนธรรมของสังคม

Satha-Anand (2006) เสนอว่าสันติวิธีต้องไม่ถูกเข้าใจในฐานะ “การประนีประนอม” หรือ “การไม่ตอบโต้” แบบไร้ทิศทาง แต่ต้องกลายเป็น

เครื่องมือที่ใช้ สติปัญญาและจริยธรรม เข้าแทรกแซงโครงสร้างความรุนแรง และสถาปนารูปแบบการอยู่ร่วมกันที่เปิดพื้นที่ให้ความแตกต่าง สามารถดำรงอยู่ได้โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของอำนาจหลัก ความเข้าใจเช่นนี้เรียกว่า สันติวิธีวิพากษ์ ซึ่งไม่มองสันติภาพในฐานะผลลัพธ์ แต่เป็นกระบวนการต่อรองระหว่างอำนาจ ความทรงจำ และความเป็นมนุษย์ (Satha-Anand, 2006)

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานของ Lederach (2005) ที่เสนอว่าการสร้างสันติภาพอย่างแท้จริงต้องใช้จินตนาการทางจริยธรรม (Moral Imagination) ซึ่งหมายถึงความสามารถในการจินตนาการ ความสัมพันธ์ที่เป็นไปได้ ระหว่างกลุ่มคนที่เคยมีประวัติความขัดแย้งหรือความเกลียดชังต่อกัน โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบการจัดการความขัดแย้งแบบเดิมที่อิงอำนาจและชัยชนะฝ่ายเดียว

สันติวิธีวิพากษ์ในแง่นี้จึงมิได้เป็นเพียงเครื่องมือทางการเมือง แต่เป็นชุดความคิดที่ลึกซึ้ง ซึ่งสามารถช่วยเปิดโปงโครงสร้างความรุนแรงในระดับวัฒนธรรม กฎหมาย และจิตสำนึก พร้อมเสนอทางเลือกใหม่ในโลกที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งแบบซ้อนทับ

2. วาทกรรมความมั่นคง และภูมิทัศน์แห่งความกลัว (Security Discourse and the Landscape of Fear)

บทความนี้อธิบายภาพรวมของแนวคิด Critical Peace Analysis ซึ่งเป็นกรอบสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและอำนาจรัฐในบริบทหลังเหตุการณ์ 9/11 ดังนี้

2.1. สหรัฐอเมริกาและการใช้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างในประวัติศาสตร์การเมือง

แม้เหตุการณ์ 9/11 จะเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้สหรัฐอเมริกาประกาศ “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย” (War on Terror) และขยายอำนาจรัฐเพื่อควบคุมภัยคุกคามในนามของความมั่นคง แต่ในเชิงประวัติศาสตร์ นโยบายลักษณะนี้ไม่ใช่สิ่งใหม่สำหรับสหรัฐฯ ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ ปรากฏการณ์แม็กคาร์ธีอิจิซึม (McCarthyism) ในช่วงต้นทศวรรษ 1950 ซึ่งเกิดขึ้นท่ามกลางบรรยากาศของสงครามเย็น รัฐบาลและกลุ่มการเมืองในสหรัฐฯ ใช้ความ

หวาดกลัวภัยคอมมิวนิสต์ (Red Scare) เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรมในการตรวจสอบ ควบคุม และลงโทษผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ามีแนวโน้มสนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์ ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง ศิลปิน ปัญญาชน หรือประชาชนทั่วไป (Schrecker, 1998).

แนวทางดังกล่าวมีลักษณะของ “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” (structural violence) ตามกรอบของ Galtung (1969) ซึ่งดำเนินอยู่ในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัวและชุมชน ที่ผู้คนต้องสงสัยกันเอง ไปจนถึงระดับชาติที่รัฐใช้อำนาจทางกฎหมายและสื่อในการกดทับเสียงของผู้เห็นต่าง การกระทำนี้สะท้อนรูปแบบของการสร้าง “ความกลัวเชิงระบบ” เพื่อรักษาอำนาจนำของรัฐและสร้างความชอบธรรมให้กับการใช้ความรุนแรงในเชิงสัญลักษณ์ การเปรียบเทียบระหว่างนโยบาย War on Terror และ McCarthyism จึงเปิดให้เห็นกลไกทางอุดมการณ์แบบเดียวกันในการผลิต “ศัตรูภายในและศัตรูภายนอก” เพื่อคงไว้ซึ่งระเบียบอำนาจของสหรัฐอเมริกาในบริบทต่างยุคสมัย

2.2 แนวคิดสันติวิธีวิพากษ์ (Critical Peace Analysis)

แนวคิด สันติวิธีวิพากษ์ (Critical Peace Analysis) พัฒนาอยู่บนฐานของ “สันติวิธีเชิงโครงสร้าง” ของ Galtung (1969) และได้รับอิทธิพลจากสายความคิดวิพากษ์ของ Frankfurt School และแนวคิด post-structuralism ซึ่งเน้นการตั้งคำถามต่ออำนาจ ความไม่เท่าเทียม และการสร้างความจริงทางวาทกรรม (Richmond, 2010)

สันติวิธีวิพากษ์มองว่า “ความรุนแรง” มิได้เกิดขึ้นเพียงในรูปของสงครามหรือความขัดแย้งทางกายภาพ แต่แทรกซึมอยู่ในโครงสร้างทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ผ่านสถาบัน กฎหมาย วาทกรรม และนโยบายที่ผลิตซ้ำความกลัวและการกีดกันอย่างไม่รู้ตัว

การวิเคราะห์แบบ Critical Peace จึงมุ่งเปิดโปงกลไกของอำนาจที่ทำให้ความรุนแรงดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน และเสนอทางเลือกในการสร้างสันติภาพที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมและการมีส่วนร่วมของผู้ถูกกดทับ (Emancipatory Peace) ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้เขียนใช้กรอบ Critical Peace Analysis เพื่อทำความเข้าใจว่าสหรัฐอเมริกาในยุคหลังเหตุการณ์ 9/11

ได้ผลิตซ้ำ “ภูมิทัศน์แห่งความกลัว” อย่างไร ผ่านทั้งนโยบายรัฐ การกำหนดวาทกรรมความมั่นคง และการจัดระเบียบทางสังคมที่จำกัดเสรีภาพของประชาชน

ในโลกหลังเหตุการณ์ 9/11 วาทกรรมความมั่นคงไม่ได้เป็นเพียงชุดถ้อยคำหรือคำอธิบายเชิงนโยบายของรัฐ หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกของอำนาจที่ฝังอยู่ในโครงสร้างสังคมและแทรกซึมเข้าไปในชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างแนบเนียน นักวิชาการสายวิพากษ์จำนวนมากตั้งข้อสังเกตว่า ความกลัวไม่ได้ปรากฏขึ้นเองโดยธรรมชาติ หากแต่ถูกออกแบบและจัดวาง โดยรัฐผ่านการนิยามภัยคุกคามและการชี้เป้าศัตรู (Jackson, 2005)

ในขณะเดียวกัน Corey Robin (2004) ชี้ว่าความกลัว ในบริบทการเมืองร่วมสมัย โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์ 9/11 มิใช่เพียงอารมณ์ส่วนบุคคล แต่เป็นเครื่องมือเชิงอำนาจที่รัฐใช้ในการกำหนดขอบเขตของสิ่งที่ยอมรับได้ในสังคม การใช้ภาษาของภัยคุกคาม เช่น ก่อการร้าย ความไม่จงรักภักดี หรือผู้ต้องสงสัย ทำหน้าที่คำนวณวาทกรรมความมั่นคงและกลบเสียงของผู้ตั้งคำถาม Robin เสนอว่าภายใต้บรรยากาศของความกลัว ประชาชนจำนวนมากยอมสละสิทธิพลเมืองโดยสมัครใจเพื่อแลกกับความปลอดภัยที่รัฐนิยามและจัดหาให้ เช่น The USA Patriot Act หรือ การยอมรับมาตรการคัดแยกผู้โดยสารในสนามบิน (Airport Profiling) เป็นต้น (Robin, 2004)

แนวคิดนี้สอดคล้องกับข้อเสนอของ Michel Foucault (2003) ผู้เสนอว่าอำนาจในโลกสมัยใหม่ไม่ได้อยู่ในรูปของการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จเช่นในยุคเผด็จการเท่านั้น หากแต่เป็น “อำนาจชีวภาพ” (Bio-power) ซึ่งควบคุมประชาชนผ่านกระบวนการทางความรู้ การจำแนก และการดูแลจัดการ “ชีวิต” ของผู้คนในระดับละเอียดที่สุด Foucault ชี้ว่ารัฐสมัยใหม่จะใช้อำนาจผ่านการบริหารภัยคุกคาม มากกว่าการปราบปรามโดยตรง โดยเฉพาะการกำหนดว่าบุคคลหรือกลุ่มใดคือผู้มีความเสี่ยง และสมควรถูกจำกัดสิทธิ (Foucault, 2003)

กรณีที่น่าสนใจคือการวิเคราะห์ของ Mahmood Mamdani (2004) ซึ่งเสนอว่า หลังเหตุการณ์ 9/11 โลกถูกแยกออกเป็นสองขั้วในวาทกรรมอเมริกัน คือ “ชาวมุสลิมดี” (Good Muslim) และ “ชาวมุสลิมเลว” (Bad Muslim) โดยฝ่ายแรกคือลูกหลานผู้อพยพที่ยอมรับอเมริกา ขณะที่ฝ่ายหลังถูกมองว่าเป็นภัย

คุกคามโดยกำเนิด ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมใดก็ตาม การจำแนกนี้ไม่ได้เกิดจากการประเมินข้อมูลเฉพาะราย แต่เกิดจากระบบวาทกรรมที่ตั้งอยู่บนความหวาดกลัวทางวัฒนธรรม (Cultural Fear) และนำไปสู่ภาวะที่ความกลัวกลายเป็น “สภาวะปกติ” (Normalization of Fear) ที่กำหนดท่าทีของรัฐและประชาชนในระยะยาว

Tejapira (2007) วิเคราะห์ว่า ความหวาดกลัวสามารถผลิต “ฉันทามติปลอม” ที่ทำให้สังคมยินยอมต่ออำนาจของรัฐแม้ในสถานการณ์ที่ละเมิดสิทธิเสรีภาพ เช่น การปิดพื้นที่สื่อ การจับกุมโดยไม่ตั้งข้อหา หรือการดำเนินนโยบายด้านความมั่นคงที่ไม่มีความโปร่งใส เขาเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า เผด็จการด้วยความสมัครใจ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับสิ่งที่ Robin และ Foucault อธิบายในบริบทตะวันตก และด้าน Satha-Anand (2011) เองก็เสนอในทำนองเดียวกันว่า รัฐไทยในช่วงสถานการณ์วิกฤตมักใช้วาทกรรม ภัยคุกคาม เพื่อสร้างความชอบธรรมให้การควบคุมผู้เห็นต่าง เช่น ในกรณีจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือการชุมนุมทางการเมือง เขาเสนอว่า หากไม่ตั้งคำถามกับการผลิตวาทกรรมความมั่นคงเหล่านี้ สังคมจะไม่วันเข้าถึงสันติภาพที่แท้จริง เพราะยังติดอยู่กับดักของความกลัวที่ถูกออกแบบ

ในภาพรวม วรรณกรรมเหล่านี้เปิดให้เห็นว่า “ความมั่นคง” ไม่ได้เป็นแค่เป้าหมายของรัฐ แต่เป็นกระบวนการทางวาทกรรม ที่รัฐสร้างขึ้นเพื่อจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางอำนาจ และควบคุมการตีความของประชาชนต่อเหตุการณ์ทางการเมือง ความกลัวจึงไม่ใช่ศัตรูของรัฐ หากแต่เป็นพันธมิตรที่ทรงพลังที่สุด

3. วรรณกรรมกรณีศึกษาเหตุการณ์ 9/11 และการวิพากษ์รัฐ (Case Studies on 9/11 and State Critique)

เหตุการณ์ 9/11 เป็นทั้งจุดเปลี่ยนทางการเมืองและจุดส่อกลางทางวาทกรรมที่สำคัญที่สุดในโลกยุคหลังสงครามเย็น นักวิชาการจำนวนมากไม่ได้มองเพียงแค่ใครก่อเหตุ หากแต่ตั้งคำถามกับใครตอบได้ อย่างไร และเพื่อใคร การศึกษาจำนวนหนึ่งจึงไม่เพียงแค่วิเคราะห์เหตุการณ์ หากยังวิพากษ์บทบาทของรัฐ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาในฐานะผู้ผลิตอำนาจและผู้ผูกขาดนิยามของภัยคุกคามและความถูกต้อง

หนึ่งในผู้บุกเบิกการตั้งคำถามต่อสงครามต่อต้านการก่อการร้ายคือ Noam Chomsky (2002) ซึ่งมองว่าการตอบโต้ของรัฐบาลสหรัฐฯ ไม่ได้เกิดจากการแสวงหาความยุติธรรม แต่เป็นการใช้โศกนาฏกรรมเป็นเครื่องมือทางอำนาจ โดยสหรัฐฯ ทำหน้าที่ผลิตกรอบคิดที่สรุปว่าความรุนแรงของฝ่ายรัฐคือความจำเป็น ส่วนความรุนแรงของฝ่ายตรงข้ามคือความป่าเถื่อน Chomsky เปรียบสิ่งนี้ว่าเป็นจักรวรรดินิยมแบบสวมหน้ากากศีลธรรม ซึ่งซ่อนเจตนาแสวงหาความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ไว้ภายใต้ถ้อยคำอย่างอิสรภาพ และประชาธิปไตย (Chomsky, 2002)

ขณะที่ Judith Butler (2004) เสนอการวิเคราะห์เชิงจริยธรรมที่ลุ่มลึก โดยตั้งคำถามว่า ชีวิตของใครที่นับว่าโศกเศร้าได้ หรือในอีกแง่คือ ใครมีสิทธิในการเป็นเหยื่อ Butler วิจารณ์ว่า หลังเหตุการณ์ 9/11 สหรัฐฯ ทำให้การสูญเสียของชาวอเมริกันกลายเป็นจุดศูนย์กลางของการรับรู้แบบเบ็ดเสร็จ ขณะที่ความสูญเสียของชาวอิรัก อัฟกัน หรือแม้แต่ผู้ต้องสงสัยที่ถูกละเมิดสิทธิกลับถูกทำให้เจียบหาย เธอเสนอแนวคิดเรื่อง “กรอบของความเสียใจ” (Frames of Grievability) ที่ชี้ว่า รัฐสามารถจัดการกับอารมณ์สาธารณะได้โดยการเลือกว่าจะยอมรับความตายอันไหนว่าเป็นเรื่องเศร้า และความตายอันไหนว่าเป็นสิ่งที่สมควร หรือโดยสรุปก็คือการวางกรอบคิดที่ทำให้ชีวิตบางชีวิตมีค่าพอจะถูกไว้อาลัย ในขณะที่บางชีวิตกลับไม่ถูกมองว่าเป็นการสูญเสียเลย

ในอีกมิติหนึ่ง Richard Jackson (2005) ใช้การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงภาษาศาสตร์เพื่อเปิดเผยว่า วาทกรรมของรัฐบาลสหรัฐฯ หลังเหตุการณ์ 9/11 สร้างโครงสร้างทางภาษาที่ทำให้การใช้กำลังกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้โดยไม่ต้องตั้งคำถาม เขาเน้นว่าคำอย่าง Freedom Justice หรือ Evil ที่ถูกใช้ในสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีบุช (Bush) ไม่ได้เป็นเพียงถ้อยคำเชิงนามธรรม แต่ทำหน้าที่จัดเรียงโลกให้มีชัดเจนว่า “เราเป็นฝ่ายดี” และ “อีกฝ่ายคือความชั่ว” ซึ่งส่งผลให้การใช้อาวุธหรือการละเมิดสิทธิถูกเข้าใจว่าเป็นการปกป้องอารยธรรมมากกว่าการก่อสงคราม

ในบริบทประเทศไทย นักวิชาการอย่าง Saengkaew (2012) ได้เสนอการวิเคราะห์ว่า วาทกรรมสงครามกับความหวาดกลัว (War on Fear) ที่สหรัฐฯ

ใช้หลังเหตุการณ์ 9/11 ไม่ได้จำกัดเฉพาะในบริบทอเมริกัน แต่ยังส่งอิทธิพลทางวัฒนธรรมมายังสื่อไทยและนโยบายของรัฐไทย โดยเฉพาะในช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรัฐไทยใช้คำว่าผู้ก่อความไม่สงบ และความมั่นคงของชาติ เพื่อขับเคลื่อนมาตรการที่จำกัดสิทธิพลเมืองอย่างกว้างขวาง ภายใต้โครงสร้างการให้เหตุผลที่คล้ายกับสหรัฐฯ อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ Satha-Anand (2006) ยังเสนอว่า โศกนาฏกรรมหลัง 9/11 สร้างปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “การทำให้มนุษย์ถูกลดทอนเป็นอุดมการณ์” กล่าวคือ การจัดวางคนบางกลุ่มให้เป็นตัวแทนของความชั่วร้าย ทำให้ชีวิตของพวกเขาไม่มีคุณค่าในเชิงมนุษยธรรมอีกต่อไป ซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามกับแนวคิดสันติวิธีที่มองเห็นศักดิ์ศรีของมนุษย์ในฐานะที่ไม่มีใครควรถูกมองว่าอยู่ในฐานะที่ต่ำกว่า

การศึกษาว่าด้วยเหตุการณ์ 9/11 จึงมิได้เป็นเพียงการวิเคราะห์โศกนาฏกรรมทางการเมือง หากแต่เป็นความพยายามเปิดโปงโครงสร้างเชิงวาทกรรมที่รัฐสมัยใหม่ใช้ผลิตซ้ำความกลัวและความชอบธรรมผ่านถ้อยคำแห่งความมั่นคงและอิสราภาพ นักคิดอย่าง Chomsky, Butler และ Jackson ชี้ให้เห็นว่ารัฐสามารถผูกขาดนิยามของ “ความรุนแรง” และ “ความเสียใจ” จนทำให้การใช้กำลังในนามของความยุติธรรมกลายเป็นสิ่งที่ถูกทำให้ยอมรับได้ ส่วนในบริบทของประเทศไทย นักวิชาการอย่าง ปิยนุช แสงแก้ว และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ สะท้อนให้เห็นว่า วาทกรรมเช่นเดียวกันนี้ยังทำงานอยู่ในระดับวัฒนธรรมและสถาบัน สร้างเงื่อนไขให้ความรุนแรงดำรงอยู่ในรูปแบบที่แบบยลและต่อเนื่อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะตีความ (Interpretive Analysis) ภายใต้กรอบแนวคิดของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) สันติวิธีวิพากษ์ (Critical Nonviolence) และวาทกรรมทางการเมืองว่าด้วย “ความกลัว” (Discourse of Fear) เพื่อเข้าใจพลวัตของอำนาจ ความรุนแรง และการตอบโต้ของรัฐในช่วงหลังเหตุการณ์ 9/11 การเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ดำเนินการผ่านวิธีการหลัก 3 ประการ ได้แก่

การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ 9/11 และการตอบโต้ของสหรัฐอเมริกา เช่น สุนทรพจน์ของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุช กฎหมายที่เกี่ยวข้อง (เช่น Patriot Act) รายงานของสื่อมวลชนระดับสากล (เช่น New York Times, The Guardian) รายงานสิทธิมนุษยชนจากองค์กรระหว่างประเทศ (เช่น Amnesty International, Human Rights Watch)

การวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis)

เพื่อศึกษาวิธีที่รัฐ สื่อ และปัญญาชนกระแสหลักผลิตภูมิทัศน์แห่งความกลัวและสร้างศัตรูขึ้นในจินตนาการทางการเมือง โดยพิจารณาจากถ้อยคำ การบอกการนำเสนอ และภาพตัวแทนที่เกิดขึ้นในวาทกรรมหลัก และเพื่อเสริมความเข้มแข็งเชิงประจักษ์ของการวิเคราะห์วาทกรรม ผู้เขียนอ้างอิงข้อมูลเชิงปริมาณจากการเข้ารหัสสุนทรพจน์ของประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู. บุชในช่วงเดือนมกราคม ค.ศ. 2002 – พฤษภาคม ค.ศ. 2003 พบว่า สุนทรพจน์จำนวน 17 จาก 22 ชิ้นเอ่ยถึงคำว่า Weapons of Mass Destruction (WMD) อย่างน้อยหนึ่งครั้ง โดยมีค่าเฉลี่ย 2.3 ครั้งต่อสุนทรพจน์ ขณะที่คำว่า Terror หรือ Terrorism ปรากฏเฉลี่ยสูงถึง 12.2 ครั้งต่อสุนทรพจน์ (Gershkoff & Kushner, 2005) นอกจากนี้ ในสุนทรพจน์ State of the Union Address วันที่ 29 มกราคม ค.ศ. 2002 ซึ่งเป็นที่มาของวลี Axis of Evil ยังปรากฏคำว่า Terrorist จำนวน 19 ครั้ง และ War อีก 13 ครั้ง ซึ่งสะท้อนแนวโน้มของการใช้ถ้อยคำเชิงความกลัวอย่างเป็นระบบเพื่อผลิตซ้ำกรอบคิดแบบ “สงครามต่อความชั่วร้าย” ที่ทำให้ความรุนแรงของรัฐกลายเป็นสิ่งที่ชอบธรรมในทางจริยธรรมและการเมือง (Jackson, 2005)

ข้อมูลเชิงตัวเลขดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมของผู้นำสหรัฐฯ หลังเหตุการณ์ 9/11 ไม่ได้เป็นเพียงการสื่อสารทางการเมือง หากแต่เป็นกระบวนการ “จัดระเบียบภาษาแห่งความกลัว” ที่ทำงานในเชิงโครงสร้าง เพื่อกำหนดขอบเขตของสิ่งที่คิดได้และสิ่งที่คิดไม่ได้ในสำนักสาธารณะว่าอำนาจในสังคมสมัยใหม่ดำรงอยู่ผ่านการควบคุมการรับรู้มากกว่าการบังคับโดยตรง

การวิเคราะห์เชิงทฤษฎี (Theoretical Application)

การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดจะตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดของนักทฤษฎีสำคัญ เช่น Johan Galtung (1969) เรื่องความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2549) เรื่อง “อาวุธมีชีวิต” และสันติวิธี Michel Foucault Noam Chomsky และ Mahmood Mamdani ในเรื่องวาทกรรมความมั่นคง อำนาจ และการสร้าง สิ่งที่เราเรียกว่า ผู้ต้องสงสัยถาวร

ผลการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้นำเสนอผลการวิเคราะห์ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ 2 ประการ โดยชี้ให้เห็นประเด็นสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ลักษณะความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ฝังอยู่ในการตอบสนองของรัฐหลังเหตุการณ์ 9/11 2) การจัดระเบียบความกลัวผ่านวาทกรรมความมั่นคง และ 3) การขาดพื้นที่ของแนวคิดสันติวิธีในเชิงนโยบายและสำนักสาธารณะ ซึ่งเป็นข้อค้นพบหลักที่มีนัยสำคัญต่อการวิพากษ์รัฐเสรีนิยมร่วมสมัย

1. ความรุนแรงที่รัฐใช้เพื่อจัดการกับความกลัว กลายเป็นการผลิตซ้ำความรุนแรงเชิงโครงสร้าง

แม้ว่าสหรัฐอเมริกาจะอ้างว่าการตอบโต้นโยบายหลังเหตุการณ์ 9/11 มีเป้าหมายเพื่อยับยั้งการก่อการร้ายและฟื้นฟูความมั่นคงแห่งชาติ แต่ผลการศึกษาชี้ว่า มาตรการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้น เช่น การออกกฎหมาย Patriot Act การเพิ่มอำนาจของหน่วยข่าวกรองอย่าง NSA หรือการเปิดปฏิบัติการทางทหารในอัฟกานิสถานและอิรัก ล้วนเป็นตัวอย่างของความรุนแรงในมิติเชิงโครงสร้างอย่างชัดเจน

ภายใต้กรอบแนวคิดของ Galtung (1969) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างหมายถึง ระบบหรือนโยบายที่กดทับศักยภาพของมนุษย์อย่างต่อเนื่องโดยไม่ต้องมีการใช้กำลังโดยตรง ซึ่งในกรณีนี้เห็นได้จากการที่รัฐอเมริกันสร้างเงื่อนไขทางกฎหมายที่บั่นทอนสิทธิพลเมืองของประชาชน เช่น การเปิดทางให้เจ้าหน้าที่รัฐสามารถดักฟัง ควบคุม หรือควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยโดยไม่ต้องผ่านกระบวนการยุติธรรมปกติ

ความกลัวจึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่รัฐใช้ในการขยายอำนาจ จากเดิมที่เน้นป้องกันภัยภายนอก สหรัฐฯ ได้แปรสภาพ "ภัยคุกคาม" ให้กลายเป็นสถานะถาวร ซึ่งเปิดโอกาสให้รัฐเข้าแทรกแซงสิทธิเสรีภาพภายในประเทศได้มากขึ้นโดยไม่ถูกต่อต้าน และที่สำคัญคือ ประชาชนจำนวนไม่น้อยยินยอมรับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้โดยสมัครใจ เพราะถูกทำให้เชื่อว่าความปลอดภัยในชีวิตและความสงบสุขของชาติสำคัญกว่าการรักษาสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล Robin (2004) วิเคราะห์ว่า ความกลัวในความหมายนี้จึงไม่ใช่เพียงปฏิกริยาอารมณ์ แต่เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทรงพลังที่สุดสำหรับการจัดระเบียบอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน

กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐไม่ได้เพียงใช้ความรุนแรงเพื่อต่อสู้กับศัตรู แต่ใช้ความกลัวในการสร้างระเบียบใหม่ที่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ และความไม่เป็นธรรมกลายเป็นสิ่งที่ประชาชนยอมรับโดยไม่ตั้งคำถาม

2. การจัดวางวาทกรรมความมั่นคงเพื่อควบคุมอารมณ์และอัตลักษณ์ของสาธารณะ

รัฐสมัยใหม่มิได้ใช้อำนาจผ่านความรุนแรงแบบเปิดเผยหรือการบังคับใช้กำลังเท่านั้น หากแต่มีความสามารถในการสร้างและควบคุมอารมณ์ร่วมของสังคมผ่านการออกแบบความกลัวให้เป็นส่วนหนึ่งของระเบียบวาทกรรมที่ใช้ควบคุมการรับรู้ของประชาชนอย่างแนบเนียน

จากการวิเคราะห์สุนทรพจน์ของผู้นำสหรัฐฯ และการนำเสนอข่าวในสื่อกระแสหลักหลังเหตุการณ์ 9/11 พบว่า มีการเลือกใช้ถ้อยคำบางชุดที่มีพลังทางอารมณ์อย่างรุนแรง เช่น คำว่าความยุติธรรม เสรีภาพ และ ความชั่วร้าย ซึ่งทำหน้าที่แบ่งโลกออกเป็นเพียงสองขั้ว คือ ฝ่ายที่ดีและฝ่ายที่ชั่ว ส่งผลให้การตอบโต้ของรัฐด้วยกำลังกลายเป็นสิ่งที่ดูชอบธรรมในสายตาสาธารณะ จากการวิเคราะห์สุนทรพจน์ของผู้นำสหรัฐฯ พบว่า วาทกรรมหลักหลังเหตุการณ์ 9/11 มักใช้ภาษาที่แบ่งโลกออกเป็นสองขั้วอย่างชัดเจน เช่น คำกล่าวของประธานาธิบดี George W. Bush ที่ว่า “ทุกประเทศจากทุกภูมิภาคต้องตัดสินใจในตอนนี้ว่าจะเลือกยืนข้างเรา หรืออยู่กับพวกผู้ก่อการร้าย” (Every nation, in every region, now has a decision to make. Either you are with us, or you

are with the terrorists.) ซึ่งถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนโครงสร้างทางภาษาแบบ “ฝ่ายเรา/ฝ่ายศัตรู” ซึ่งทำให้การใช้กำลังกลายเป็นสิ่งที่ดูชอบธรรมในนามของคุณธรรมและเสรีภาพ (Jackson, 2005)

ในขณะเดียวกัน รัฐยังได้สร้างแบบจำลองทางอัตลักษณ์ของสิ่งที่ถือว่าเป็นภัยคุกคามขึ้นมามีแบบแผน โดยเฉพาะต่อกลุ่มชาวมุสลิมซึ่งแม้จะไม่ได้กระทำผิดใด ๆ เป็นรายบุคคล แต่กลับถูกทำให้กลายเป็นตัวแทนของศัตรูในจินตนาการทางการเมือง ความเป็นมุสลิมในยุคหลัง 9/11 จึงถูกจัดวางให้เป็นสิ่งที่น่าสงสัยอย่างเป็นระบบ โดยไม่จำเป็นต้องมีพฤติกรรมผิดกฎหมาย ความเชื่อส่วนบุคคล ภาษา การแต่งกาย หรือแม้แต่เชื้อที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางศาสนา ล้วนสามารถกลายเป็นหลักฐานเบื้องต้นของภัยคุกคามในสายตาของรัฐและสังคมตะวันตก ซึ่งสะท้อนการทำงานของวาทกรรมความมั่นคงในระดับลึกที่ไม่เพียงควบคุมการกระทำ แต่ควบคุมการเป็นอยู่ของบุคคลด้วย ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่า วาทกรรมความมั่นคงหลัง 9/11 เปลี่ยนอัตลักษณ์ให้กลายเป็นหลักฐานล่องหน้า หรือพูดอีกแบบคือ “Being Muslim is being suspicious” (Mamdani, 2004)

สิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ไม่ได้เป็นเพียงการประกาศนโยบายหรือออกกฎหมายอย่างเป็นทางการเท่านั้น หากแต่เป็นการทำงานของวาทกรรมความมั่นคงในระดับลึกที่สามารถกำหนดได้ว่าใครควรถูกมองว่าเป็นผู้ต้องสงสัย และใครไม่ควรได้รับความเห็นอกเห็นใจในฐานะเหยื่อของความรุนแรง กล่าวคือ รัฐไม่ได้เพียงควบคุมการกระทำของพลเมือง แต่ยังควบคุมความรู้สึก ความกลัว และกรอบการเห็นโลกของสาธารณะไปพร้อมกัน

3. การขาดพื้นที่ของแนวคิดสันติวิธีในเชิงนโยบายและสำนึกสาธารณะ

จากผลการศึกษา พบว่าภายหลังเหตุการณ์ 9/11 แนวคิดสันติวิธีไม่ได้มีพื้นที่ในระดับนโยบายของรัฐในอเมริกาเลยแม้แต่น้อย กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่เกิดความตึงเครียดและความโกรธแค้นในสังคมอเมริกัน ทางเลือกในการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เช่น การใช้กลไกระหว่างประเทศในการไต่สวน การพูดคุยผ่านช่องทางการทูต หรือการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมและศาสนา กลับไม่มีการถูกหยิบยกขึ้นมาอย่างจริงจัง ในทางตรงกันข้าม รัฐเลือกตอบสนองด้วยการใช้กำลัง การเปิดสงครามในต่างประเทศ และ

การเพิ่มอำนาจฝ่ายความมั่นคงภายในประเทศให้มากขึ้น นโยบายทั้งหมดนี้ถูกทำให้กลายเป็น “ทางเลือกเดียวที่เป็นไปได้” ผ่านการผลิตซ้ำในสื่อ สุนทรพจน์ทางการเมือง และสถาบันของรัฐ จนทำให้แนวคิดที่ตั้งอยู่บนหลักของความอดทนอดกลั้น ความเข้าใจ หรือความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ กลายเป็นสิ่งที่ถูกมองว่าขัดกับความจริงหรือไม่เหมาะสมในเวลานั้น

ในระดับสังคม แม้จะมีขบวนการภาคประชาชนที่พยายามเสนอเสียงทางเลือก เช่น กลุ่ม Code Pink หรือ MoveOn.org ซึ่งเคลื่อนไหวคัดค้านสงครามด้วยหลักการไม่ใช้ความรุนแรงและยึดถือคุณค่ามนุษยธรรม แต่เสียงเหล่านั้นกลับถูกเบียดออกจากพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากรัฐสามารถผูกขาดการตีความความถูกต้องไว้กับแนวคิดเรื่องความมั่นคงของชาติได้อย่างสมบูรณ์ วาทกรรมความมั่นคงถูกวางให้เหนือกว่าเสียงของพลเมืองธรรมดาโดยเฉพาะหากเสียงเหล่านั้นตั้งคำถามกับการใช้กำลังของรัฐ

จากการวิเคราะห์ในเชิงลึก แนวโน้มดังกล่าวไม่ได้สะท้อนเพียงความล้มเหลวของรัฐในการเลือกวิธีตอบสนองอย่างรอบด้านเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงโครงสร้างความคิดของรัฐและสังคมที่ขาดจินตนาการสันติอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ไม่ใช่แค่ไม่มีการใช้นโยบายสันติวิธี แต่เป็นเพราะรัฐไม่สามารถแม้แต่จะคิดว่ามันเป็นไปได้ และแนวคิดนี้สอดคล้องอย่างยิ่งกับข้อเสนอของ Satha-Anand (2006) ที่ชี้ว่า ความรุนแรงในโลกสมัยใหม่ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการใช้อาวุธหรือการกดขี่ทางตรง แต่ยังแฝงอยู่ในโครงสร้างความคิดของสังคมซึ่งทำหน้าที่ควบคุมว่าแนวทางไหนที่เหมาะสม และแนวทางไหนที่ไม่เหมาะสม ความรุนแรงในรูปแบบนี้ทำหน้าที่ปิดพื้นที่ของสันติภาพตั้งแต่ในระดับความคิด ไม่ใช่เพราะมีใครบอกห้ามชัด ๆ แต่เพราะโครงสร้างของสังคม กฎหมาย สื่อ หรือ วาทกรรมร่วมกัน ทำให้แนวคิดบางอย่างดูผิด ดูอันตราย หรือดูเป็นไปได้ สิ่งเหล่านี้คือความรุนแรงเชิงวาทกรรม หรือความรุนแรงเชิงโครงสร้างของความรู้ (Epistemic Violence) ที่สำคัญไม่แพ้ปืนหรือระเบิด (Spivak, 1988)

จึงกล่าวได้ว่า การที่สันติวิธีไม่ปรากฏในระดับนโยบายและสำนึกสาธารณะหลังเหตุการณ์ 9/11 ไม่ได้เกิดจากข้อจำกัดเชิงการปฏิบัติเท่านั้น แต่

คือการที่โครงสร้างอำนาจและวาทกรรมในยุคนี้ปิดกั้นแม้แต่ความเป็นไปได้ของการไม่ใช้ความรุนแรง

สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นถึงพลวัตของความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังการตอบสนองของรัฐสหรัฐอเมริกาหลังเหตุการณ์ 9/11 ซึ่งไม่เพียงสะท้อนผ่านนโยบายทางการเมืองและการทหาร แต่ยังแฝงอยู่ในวาทกรรมความมั่นคง และการจัดวางกรอบอัตลักษณ์ของผู้คนในสังคม การอภิปรายผลจะจัดลำดับตามประเด็นสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างที่เกิดจากการใช้ความกลัวเป็นเครื่องมือของรัฐ 2) บทบาทของวาทกรรมความมั่นคงในการควบคุมอารมณ์และอัตลักษณ์ และ 3) การขาดพื้นที่ของแนวคิดสันติวิธีในระดับนโยบายและจิตสำนึกสาธารณะ

1. ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง: เมื่อรัฐใช้ความกลัวเป็นนโยบายหลัก

นโยบายตอบสนองของรัฐสหรัฐฯ หลังเหตุการณ์ 9/11 ซึ่งรวมถึง Patriot Act โครงการสอดแนมของ NSA การควบคุมตัวผู้ต้องสงสัยโดยไม่ผ่านศาล และการเปิดปฏิบัติการทางทหารในตะวันออกกลาง ล้วนสะท้อนลักษณะของ “ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง” ตามนิยามของ Galtung (1969) ที่กล่าวถึงระบบหรือโครงสร้างที่ปิดกั้นไม่ให้มนุษย์เข้าถึงศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่

ความกลัวซึ่งเดิมเป็นเพียงปฏิกิริยาทางอารมณ์ในช่วงหลังการก่อการร้าย กลับถูกจัดวางให้เป็นกลไกทางการเมืองที่รัฐใช้เพื่อควบคุมความชอบธรรมในการละเมิดสิทธิเสรีภาพของประชาชน Robin (2004) ชี้ว่า ความกลัวสามารถทำให้ผู้คนยอมให้รัฐสอดแนม จับกุม หรือลดทอนสิทธิเพื่อแลกกับความปลอดภัยแบบคลุมเครือที่รัฐนิยามให้

ความสำคัญของประเด็นนี้อยู่ที่การเปลี่ยนจากความรุนแรงที่ใช้เพื่อปราบศัตรู ไปสู่ความรุนแรงที่กลายเป็นโครงสร้างถาวรของการปกครอง โดยที่ประชาชนเองกลับกลายเป็นผู้สนับสนุนโดยสมัครใจ

2. วาทกรรมความมั่นคง: การควบคุมอารมณ์และอัตลักษณ์ผ่านภาษาของรัฐ

การวิเคราะห์สุนทรพจน์และสื่อหลังเหตุการณ์ 9/11 สอดคล้องกับการศึกษาของ Jackson (2005) ที่พบว่ารัฐบาลสหรัฐฯ ใช้ถ้อยคำ เช่น Freedom Justice และ Evil อย่างเป็นระบบเพื่อจัดกรอบความเข้าใจของสังคมว่าโลกแบ่งออกเป็นสองฝ่าย คือ ฝ่ายดีที่ควรปกป้อง และฝ่ายร้ายที่ต้องกำจัด วาทกรรมลักษณะนี้ไม่ได้มีผลเพียงในระดับนโยบาย แต่แทรกซึมลงในระดับความรู้สึกของประชาชนโดยเฉพาะต่อกลุ่มชาวมุสลิมที่ถูกทำให้กลายเป็นผู้ต้องสงสัยถาวรแม้ไม่มีพฤติกรรมใดที่เข้าข่ายผิดกฎหมาย (Mamdani, 2004)

การที่ความเป็นมุสลิมถูกตีความว่าเป็นความเสี่ยงในตัวเอง สะท้อนการทำงานของวาทกรรมความมั่นคงในระดับลึกที่ไม่เพียงควบคุมการกระทำ แต่ยังควบคุมการนิยามตัวตนของผู้คน และบางกลุ่มถูกมองว่าอันตรายจนกระทั่งแม้พวกเขาจะถูกทำร้าย คนในสังคมก็ยังไม่เห็นใจ หรือไม่ยอมรับว่าพวกเขาเป็นเหยื่อจริง ๆ (Butler, 2004)

3. การขาดพื้นที่ของแนวคิดสันติวิธี: สันติภาพที่ถูกทำให้จินตนาการไปไม่ถึง

ข้อค้นพบที่สำคัญที่สุดคือการที่แนวคิดสันติวิธีแทบไม่ปรากฏในเชิงนโยบายเลยในช่วงหลังเหตุการณ์ 9/11 ทั้งที่เป็นช่วงเวลาวิกฤตที่ควรเปิดพื้นที่ให้กับทางเลือกหลากหลาย ในทางปฏิบัติ สหรัฐฯ เลือกตอบโต้ด้วยกำลัง และปรับโครงสร้างรัฐไปสู่การควบคุมที่มากขึ้น ขณะที่ทางเลือกอื่น เช่น การใช้กระบวนการยุติธรรมสากล หรือการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม กลับไม่ถูกพูดถึงภาคประชาชนที่เสนอแนวคิดสันติวิธี เช่น กลุ่ม Code Pink หรือ MoveOn.org แม้จะมีพลังในเชิงจริยธรรม แต่กลับถูกกีดกันออกจากวาทกรรมสาธารณะเนื่องจากรัฐสามารถผูกขาดการนิยาม “ความถูกต้อง” ไว้กับกรอบของความมั่นคงและความรักชาติ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Satha-Anand (2006) ที่ชี้ว่า ความรุนแรงในโลกสมัยใหม่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การใช้กำลัง แต่แฝงอยู่ในระบบความคิดที่ “ไม่อนุญาตให้สันติภาพเกิดขึ้นเลยตั้งแต่ในระดับความคิด” กล่าวอีกนัยหนึ่ง รัฐไม่เพียงปฏิเสธสันติวิธีในเชิงการปฏิบัติ แต่ยังจินตนาการไปไม่ถึงว่า

จะมีทางเลือกอื่นนอกเหนือจากการใช้กำลัง และสันติภาพที่แท้จริงต้องอาศัยสิ่ง
ที่เรียกว่าจินตนาการทางจริยธรรม (Moral Imagination) คือ ความสามารถในการ
คิดถึงอนาคตที่แตกต่างจากปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความเกลียดชัง แต่ในกรณี
ของเหตุการณ์ 9/11 จินตนาการเชิงสันติกลับหายไปจากทั้งระดับรัฐและสำนึก
ของประชาชน

บทสรุป

ผลการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการตอบสนองของ
สหรัฐอเมริกาหลังเหตุการณ์ 9/11 มิได้เป็นเพียงนโยบายด้านความมั่นคงตาม
กรอบรัฐนิยม หากแต่สะท้อนการสร้าง “ภูมิทัศน์แห่งความกลัว” (Landscape
of Fear) ที่มีลักษณะเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านวาทกรรม
ของรัฐอย่างเป็นระบบ ภายใต้กรอบคิดของ “สงครามต่อต้านการก่อการร้าย”
(War on Terror) ความกลัวถูกแปลงสภาพเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ทรงพลัง
ที่สุดในการขยายอำนาจรัฐและควบคุมการรับรู้ของสังคม

เพื่อเสริมความเข้มแข็งเชิงประจักษ์ของการวิเคราะห์วาทกรรม ผู้เขียน
ได้อ้างอิงข้อมูลเชิงปริมาณจากการเข้ารหัสสุนทรพจน์ของประธานาธิบดี George
W. Bush ระหว่างเดือนมกราคม ค.ศ. 2002 ถึงพฤษภาคม ค.ศ. 2003 พบว่า
สุนทรพจน์จำนวน 17 จาก 22 ชิ้นเอ่ยถึงคำว่า Weapons of Mass Destruction
(WMD) อย่างน้อยหนึ่งครั้ง โดยมีค่าเฉลี่ย 2.3 ครั้งต่อสุนทรพจน์ ขณะที่คำว่า
Terror หรือ Terrorism ปรากฏเฉลี่ยสูงถึง 12.2 ครั้งต่อสุนทรพจน์ (Gershkoff
& Kushner, 2005) นอกจากนี้ ในสุนทรพจน์ State of the Union Address
วันที่ 29 มกราคม ค.ศ. 2002 ซึ่งเป็นที่มาของวลี Axis of Evil ยังปรากฏคำว่า
Terrorist จำนวน 19 ครั้ง และ War อีก 13 ครั้ง ซึ่งสะท้อนแนวโน้มของการใช้
ถ้อยคำเชิงความกลัวอย่างเป็นระบบ เพื่อผลิตซ้ำกรอบคิดแบบ “สงครามต่อ
ความชั่วร้าย” ที่ทำให้ความรุนแรงของรัฐกลายเป็นสิ่งที่ชอบธรรมในทาง
จริยธรรมและการเมือง (Jackson, 2005; Butler, 2004)

ข้อมูลเชิงตัวเลขดังกล่าวช่วยยืนยันว่า “ความกลัว” ในบริบทหลัง
เหตุการณ์ 9/11 ไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ หากแต่เป็นผลของการ “จัดระเบียบ

ภาษาแห่งความกลัว” ที่ดำเนินการอย่างมีแบบแผนผ่านกลไกวาทกรรมของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Foucault (2003) ที่อธิบายว่าอำนาจในสังคมสมัยใหม่ดำรงอยู่ผ่านการควบคุมการรับรู้มากกว่าการบังคับโดยตรง กล่าวคือ รัฐใช้ภาษา สัญลักษณ์ และการนิยาม เพื่อจำกัดขอบเขตของสิ่งที่สามารถถูกมองว่า “ปลอดภัย” หรือ “เป็นภัยคุกคาม” อันเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้าง “ผู้ต้องสงสัยถาวร” โดยเฉพาะต่ออัตลักษณ์ของชาวมุสลิม (Mamdani, 2004)

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเสนอแย้งว่าความกลัวไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือของรัฐดังที่ Foucault อธิบาย หากแต่เป็น “สนามต่อรองทางอำนาจ” ที่ภาคประชาชนและสื่อสามารถใช้เพื่อต่อต้านการผูกขาดความจริงของรัฐได้ด้วยแนวทางสันติวิธีวิพากษ์ (Critical Nonviolence) การเคลื่อนไหวของกลุ่มต่าง ๆ ในหมู่พลเมืองในช่วงปี 2003–2004 นั้น แม้จะอยู่ภายใต้บรรยากาศแห่งความหวาดกลัวและการควบคุมของรัฐ แต่ก็สะท้อนให้เห็นว่าการไม่ใช้ความรุนแรงสามารถทำงานในเชิงวาทกรรม เป็นการตั้งคำถามต่ออำนาจและเปิดพื้นที่ให้สันติภาพกลับเข้าสู่จินตนาการของสังคมได้อีกครั้ง

ในมิติทางทฤษฎี ผลการศึกษานี้ได้ขยายข้อเสนอของ Galtung และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (Satha-Anand) โดยชี้ว่า ความรุนแรงเชิงโครงสร้างมิได้อยู่เพียงในนโยบายหรือสถาบัน แต่ยังดำรงอยู่ในระดับภาษาและการสื่อสาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่รัฐสามารถควบคุมได้อย่างแนบเนียน ในขณะเดียวกัน สันติวิธีวิพากษ์มิได้เป็นเพียงการ “ไม่ใช้กำลัง” หากคือการกระทำทางสัญลักษณ์ที่ทำลายกรอบความคิดที่ทำให้ความรุนแรงดูเป็นสิ่งชอบธรรม ดังนั้น สันติวิธีจึงมิใช่เพียงทางเลือกเชิงศีลธรรม แต่คือปฏิบัติการเชิงอำนาจที่เปิดพื้นที่ให้มนุษย์สามารถคิดถึง “ทางเลือกอื่นที่เป็นไปได้” ในโลกที่เต็มไปด้วยความกลัว

โดยสรุป บทความนี้จึงมิได้เพียงวิเคราะห์การตอบสนองของรัฐสหรัฐอเมริกา ต่อเหตุการณ์ 9/11 แต่ยังเผยให้เห็นพลวัตของอำนาจและวาทกรรมที่กำหนดทิศทางของการเมืองโลกในศตวรรษที่ 21 พร้อมเสนอให้มองสันติวิธีในฐานะกระบวนการวิพากษ์ที่ต้องทำงานทั้งในระดับโครงสร้าง ภาษา และจิตสำนึก เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับสันติภาพที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจ ความยุติธรรม และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- Butler, J. (2004). *Precarious life: The Powers of Mourning and Violence*. Verso.
- Chomsky, N. (2002). *9/11*. Seven Stories Press.
- Farmer, P. (2005). *Pathologies of power: Health, human rights, and the new war on the poor*. University of California Press.
- Foucault, M. (2003). *Society must be defended: Lectures at the Collège de France, 1975–76* (D. Macey, Trans.). Picador.
- Galtung, J. (1969). *Violence, peace, and peace research*. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191.
- Gershkoff, A., & Kushner, S. (2005). *The 9/11–Iraq connection in the Bush administration’s rhetoric*. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 2(4), 407–432.
- Greenwald, G. (2014). *No place to hide: Edward Snowden, the NSA, and the U.S. surveillance state*. Metropolitan Books.
- Jackson, R. (2005). *Writing the war on terrorism: Language, politics and counterterrorism*. Manchester University Press.
- Lederach, J. P. (2005). *The moral imagination: The art and soul of building peace*. Oxford University Press.
- Mamdani, M. (2004). *Good Muslim, Bad Muslim: America, the Cold War, and the Roots of Terror*. Pantheon Books.
- Richmond, O. P. (2010). Resistance and the Post-liberal Peace. *Millennium: Journal of International Studies*, 38(3), 665–692.
- Robin, C. (2004). *Fear: The History of a Political Idea*. Oxford University Press.
- Saengkaew, P. (2012). *Security discourse and fear: Political communication in Thailand* [Master’s thesis, Thammasat University].

- Satha-Anand, C. (2006). *Living Weapons*. Kobfai Publishing.
- Satha-Anand, C. (2011). *The State and the Discourse of Security: The Politics of Threat Construction*. Internal document, Thammasat University.
- Spivak, G. C. (1988). Can the Subaltern Speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the Interpretation of Culture* (pp. 271–313). University of Illinois Press.
- Tejapira, K. (2007). *Globalization, fear, and democracy*. Matichon Publishing.